

RATNI ZAROBLJENICI U SAVREMENOM RATU

Ratno pravo reguliše položaj ratnih zarobljenika. Pravila o njima spadaju u deo ratnih pravila. Ona štite život, ličnost, zdravlje, dostojanstvo, patriotsku i nacionalnu čast zarobljenika. Drugo je pitanje koliko su zaraćene strane dosledne u primeni tih pravila, mada i samo njihovo donošenje predstavlja nesumnjiv napredak.

Paralelno sa humanizacijom statusa ratnih zarobljenika razvija se i nastojanje zaraćenih strana da pridobiju i iskoriste zarobljenike za sopstvene ratne ciljeve, odnosno da se obezbedi sopstveno ljudstvo koje je palo u ropstvo da ne dođe pod politički, vojni, i obaveštajno-bezbednosni uticaj protivnika. Prvi, a naročito drugi svetski rat angažovao je ogroman ljudski potencijal. U drugom svetskom ratu palo je u zarobljeništvo oko 12,000.000 ljudi. Samo Nemačka je do kraja 1941. godine zarobila oko 5,200.000 protivničkih vojnika.¹ Treba imati u vidu i činjenicu da je najveći broj zarobljenog ljudstva imao od 20 do 40 godina starosti — a to su godine koje obezbeđuju opimalno korišćenje ljudstva.

Pored korišćenja zarobljenika za neposredne podatke o položaju jedinica itd., sve više dolazi do izražaja njihovo iskorišćavanje u političke, vojne i obaveštajno-bezbednosne ciljeve. Ratni zarobljenici su i u ranijim ratovima korišćeni i smatrani jednim od najvažnijih, a u dosta slučajeva i najverodostojnijim izvorom podataka. I kada odbijaju da pruže tražene podatke, zarobljenici su značajan izvor podataka. Sama odeća, oprema, naoružanje i dokumenti upućuju na važne podatke. Traganje za „živim jezikom” je poznato gotovo u svim ratovima.

U prvom svetskom ratu je započeo organizovan i sistematski rad na ispitivanju i korišćenju ratnih zarobljenika. Ta praksa je u drugom svetskom ratu dobila naučnu osnovu koja se u posleratnom periodu sve više izučava i usavršava. Analitički se dokazuje da su u minulim ratovima najdragocenije podatke pružali zarobljenici. Zbog značaja takvih podataka, obaveštajno ispitivanje zarobljenika se smatra specijalističkim poslom koji kvalifikovano i uspešno može obavljati samo ljudstvo odgovarajuće stručnosti.

¹ Pored tog broja, Nemci su iz okupiranih zemalja angažovali oko 7,500.000 ljudi za rad u svojoj privredi.

Posle iscrpnih ispitivanja, naročito ako zarobljenik pruži tražene podatke, dalji proces pridobijanja i uvlačenja zarobljenika u obaveštajne i druge kombinacije dosta je jednostavan. Samim činom pružanja protivniku traženih podataka zarobljenik, u stvari, i pada u mrežu obaveštajne službe iz koje se vrlo teško ili nikako ne izvlači. Pružanjem podataka poverljive prirode stranoj armiji i njenoj obaveštajnoj službi, zarobljenik dolazi pod udar pozitivnih propisa sopstvene zemlje. U oružanim snagama svih zemalja određene su opšte sankcije protiv lica koja bilo u kojoj situaciji učine dostupnim stranoj državi, organizaciji ili nepozvanim licima podatke oglasene tajnim. Strana obaveštajna služba je u mogućnosti da takva lica, pored drugih metoda, privoli na saradnju i metodom ucene. Svetski ratovi, kao i lokalni koji se vode poslednjih decenija, puni su primera i iskustava o korišćenju zarobljenika u raznim obaveštajnim kombinacijama: kao agenata, diverzanata, agitatora itd.

U drugom svetskom ratu, obaveštajne službe su maksimalno koristile agenciju stvorenu iz zarobljeničkih sredina. Amerikanci su pridobijene Nemce, posle brižljive pripreme, najčešće noću avionima ubacivali, pojedinačno ili grupno, u pozadinu nemačkih trupa. Nemci su na sličan način koristili zarobljenike iz Crvene armije. Pridobijeni zarobljenici, ubačeni u pozadinu Crvene armije, bili su često jedini i najdragoceniji izvor podataka. Zbog toga su formirani posebni logori za pripremu i obuku agenture stvorene iz zarobljeničkih sredina. Sovjetska obaveštajna služba je, takođe, u znatnom broju koristila agenciju od zarobljenika. Kinezi su u korejskom ratu pridobijene Amerikance koristili za obaveštajne i kontraobaveštajne zadatke, kao i za perspektivne zadatke posle okončanja ratnih dejstava. U izraelskoj agresiji na arapske zemlje, juna 1967. godine, zarobljen je veliki broj pripadnika oružanih snaga UAR. Iako su ovi zarobljenici u relativno kratkom vremenu vraćeni u svoju zemlju, utvrđeno je da je među njima dosta onih koji su za vreme zarobljeničtva prihvatili saradnju sa izraelskom obaveštajnom službom. Kakvu je situaciju stvorila ovakva praksa vidi se iz činjenice da je predsednik Naser, sa najvišeg mesta, morao da se obrati bivšim zarobljenicima sa pozivom da se sami prijave odgovornim organima vlasti, sa garancijom da se protiv njih neće preduzimati represivne ni druge mere.² U ratu u J. Vijetnamu obe strane koriste zarobljenike u obaveštajne, političko-propagandne i druge ciljeve.

VOJNE, POLITIČKE I DRUGE KOMBINACIJE U KORIŠTENJU RATNIH ZAROBLJENIKA

Ne iscrpljuje se obaveštajna delatnost preko zarobljenika prikupljanjem podataka i stvaranjem agenture. Naprotiv, obaveštajne službe, u saradnji sa svim drugim zainteresovanim faktorima, spro-

² „Politika”, 4. XII 1968. god.

vode i mnoge druge kombinacije, mere i akcije vojnog i političkog karaktera.

Sovjeti su u drugom svetskom ratu učinili znatne napore na političkom prevaspitavanju zarobljenika i postigli vidan uspeh. U Krasnogorsku, kod Moskve, postojao je veliki logor ratnih zarobljenika koji se po nameni i sastavu razlikovao od drugih. Osnovna namena bila mu je da od zarobljenika stvara kadrove koji prihvataju sovjetsku politiku i ideologiju. Trebalo je da ti ljudi odigraju vidnu ulogu u ratu i posleratnom periodu u zemljama gde se prostirala interesna sfera sovjetske politike. Posle prevaspitavanja, zarobljenici su iz tog logora, prema svojim naklonostima i kvalitetima, raspoređivani u jedinice koje su Sovjeti počeli formirati početkom 1943. godine. Neki su i dalje pripremani za određene političke funkcije u svojim zemljama u posleratnom periodu, neki su upućivani u druge zarobljeničke logore gde su primali funkcije koje su im omogućavale sistematski vaspitni rad sa ostalim zarobljenicima itd.

Rezultati tako organizovanog rada na prevaspitavanju zarobljenika su poznati.

Nemci su u drugom svetskom ratu u velikom broju koristili zarobljene pripadnike Crvene armije kako u obaveštajno-propagandne ciljeve tako i za stvaranje vojnih jedinica. Oni su ovakve jedinice počeli stvarati u periodu prve sovjetske protivofanzive u zimu 1941/1942. godine. Pridobijeni zarobljenici, bivši pripadnici Crvene armije, formirani u razne vojne formacije koje su dejsstvovala na strani Nemaca, našli su se u toku drugog svetskog rata na svim evropskim ratištima: na Atlanskom bedemu, u Jugoslaviji, na italijanskom frontu itd.

Naš NOR je takođe dao korisna iskustva i u postupanju sa zarobljenicima. Okupator i kvislinzi nisu priznavali status zarobljenika pripadnicima NOR i borcima NOV. S njima se postupalo na najbrutalniji način. Suprotno ovakvom stavu, rukovodstvo NOP je odmah na početku ustanka zauzelo stav o čovečnom postupanju prema zarobljenicima. Zabranjena je svaka samovolja. Štabovi su vodili postupak kojim se utvrđivalo da li među zarobljenicima ima i onih koji su se teško ogrešili vršeći zločine. Takvi su za svoja nedela kažnjavani. Svima drugima koji su pod uticajem neprijateljske propagande bili zavedeni, omogućavano je da stupe u NOV ili su puštani kućama. Otpušteni zarobljenici su u većini slučajeva bili nosioci lepih utisaka o partizanima. Govorili su o drugarstvu, lepom odnosu, disciplini i redu. Takva zapažanja su predstavljala značajan doprinos popularizaciji našeg pokreta, posebno u prvoj godini rata, utoliko pre što je neprijatelj prikazivao pripadnike NOP kao razbojničke bande. Povratnici iz partizanskog zarobljeničtva postajali su nesigurni za neprijatelja. Oni su, pored propagandnog delovanja za NOP i negativnog uticaja na borbeni moral neprijateljskih jedinica, korišćeni i za organizovan politički i obaveštajni rad u neprijateljskim sredinama.

U korejskom ratu, Kinezi i Severnokorejci nisu stvarali vojne formacije od pridobijenih i „prevaspitanih” američkih zarobljenika,

ali su ih uključivali u sve druge vidove saradnje: pisanje propagandnih tekstova usmerenih protiv američke politike, učešće u „prevaspitavanju” onih zarobljenika koji nisu hteli da prihvate kinesku politiku; slanje poruka preko radija i pisama svojim porodicama i prijateljima u kojima je obavezno naglašavano da je postupak Kineza dobar i konkretan; aktivno učešće na političkim časovima i konferencijama itd. Prema nalazima američke komisije koja je ispitivala sve reparirane zarobljenike posle završenog korejskog rata, 37% ih je na neki način saradivalo sa Kinezima.

Analiza pokazuje da je nedovoljna i slaba priprema ljudstva držanje pred neprijateljem ako padne u zarobljeništvo znatno povećala broj kolaboranata. Utvrđeno je da je ljudstvo armija koje su zanemarile to pitanje lako postajalo i izvor podataka i plen obaveštajnih i drugih kombinacija protivnika.

OBUKA I PRIPREMA LJUDSTVA ZA SLUČAJ DA PADNE U ZAROBLJENIŠTVO

Iskustva nedvosmisleno dokazuju da je prošlo vreme kada se zarobljenik shvatao kao neka amorfn masa koja negde u logorima čeka kraj rata bez ikakvog uticaja na njegov tok i ishod. Uloga zarobljenika se kroz istoriju postepeno ali stalno menjala. On je prošao put od roba bez ikakvih ljudskih prava, špijuna, diverzanta i učesnika u raznim formacijama protiv sopstvene zemlje, do aktivnog borca u zarobljeničkom logoru, koji u posebnim uslovima i na specifičan način ispunjava svoje patriotske obaveze, doprinoseći pobiđi svoje zemlje. Novo mesto i uloga zarobljenika istakli su pred sve armije potrebu da se preduzmu mere u obuci i vaspitanju radi pripreme ljudstva za takve situacije. Doneseni su razni zakonski i podzakonski akti i propisi koji obavezuju pripadnike oružanih snaga na dostojno držanje u zarobljeništvu. Organizuju se i sprovode obaveštajno-bezbednosne mere i akcije stračunate na organizovano delovanje zarobljenika.

Obuka i priprema ljudstva za slučaj zarobljavanja su kompleksan i složen problem. U mnogim armijama konsultovani su stručnjaci: psiholozi, politikolozi, sociolozi, etičari i drugi. Svi se slažu da je sloboda ono što je najdraže čoveku. Rob nema ni prava ni dužnosti. Niko se ne miri s tim da bude lišen prava i dužnosti. Imanentno je u čoveku kao društvenom biću da pronalazi u sebi i za sebe pouzdan oslonac, da traži i nalazi najpovoljnija rešenja u svim situacijama. Znači, subjektivna strana ljudskog bića je osnovna podloga za iznalaženje najcelishodnijih rešenja u datim situacijama. Ostali faktori treba da reše kako najpotpunije i najbolje obučiti i pripremiti čoveka za takve situacije. Obuka i vaspitanje treba da pripreme ljudstvo na sva iskušenja kako bi izbeglo mnogobrojne zamke neprijatelja, u koje lako padaju neotporni i nepripremljeni.

Kad se radi o planiranju, realizovanju i ostalim elementima te obuke, prisutne su tri najvažnije komponente: kako sačuvati tajne podatke i ne učiniti ih dostupnim neprijatelju; kako izbeći

zarobljeništvo ili pobeći ako se padne u zarobljeništvo, i kako obučiti ljudstvo za rad u zarobljeništvu. Svi ti elementi čine nedeljivu celinu.

Važan stav na kome se u obuci insistira je *ćutanje* pred neprijateljem. Sem imena, prezimena, datuma rođenja, službenog broja i eventualnog čina, što je prema Ženevskoj konvenciji svako obavezan da kaže, o ostalom ratni zarobljenik treba uporno da ćuti. Ćutanje se ne samo preporučuje, nego se u obuci naglašava kao obaveza. Naglašava se i to da se ćutanje ne iscrpljuje samo pred islednikom, već ostaje kao trajna obaveza za celo vreme boravka u zarobljeništvu. Pripadnicima armije treba objašnjavati mogućnosti infiltracije agenture u logore, instaliranja prislušnih uređaja itd.

Obuka ove vrste se ne bavi samo pitanjem kako izbeći islednikove zamke i sačuvati u tajnosti podatke, iako se stalno ističe da je to najvažnije i da od uspešnog odolevanja neprijatelju u vezi s tim zavisi uspeh mnogih drugih akcija i mera. Obuka razrađuje i pitanja: kako nastaviti otpor, koje forme borbe primenjivati, na koji način se organizovati i biti aktivan, kako naći rešenja za sprovođenje zajedničkih akcija itd. Ćutanje pred neprijateljem i energično odbijanje bilo kakve saradnje sa organima zarobljeničkih logora predstavljaju korisne, ali u suštini pasivne forme otpora. Aktivne forme otpora, međutim, predstavljaju organizovanje i izvođenje bekstva iz zarobljeništva; pomoć drugovima u izvršenju bekstva; podstrekavanje na organizovane i aktivne mere zarobljeničkih kolektiva; bodrenje kolebljivaca kojima pretila opasnost da postanu plen neprijatelja; organizovano i jedinstveno nastupanje u zahtevima pred logorskim vlastima; dosledno i disciplinovano sprovođenje odluka i naređenja pretpostavljenih, starijih po činu, ili izabranih predstavnika iz sredine zarobljenika itd. U savremenom tretmanu ratnih zarobljenika bekstvo nije krivično delo. Zbog toga, u obuci bekstvo predstavlja formu produženog otpora protivniku, kao obaveza svakog pripadnika oružanih snaga. Polazi se od pretpostavke da je prošlo vreme klasičnog zarobljeništva i da zarobljenici nastavljaju borbu pronalazeći specifične oblike kojima se prilagođavaju i pružajući aktivan otpor protivniku.

Postavlja se pitanje da li obuka i vaspitanje i celokupna priprema ljudstva za slučaj zarobljavanja obezbeđuju apsolutnu sigurnost da će svi naponi neprijatelja na planu pridobijanja zarobljenika ostati bez uspeha. Sa sigurnošću se može zaključiti da su takve pripreme primarne i da ih mere koje bi bile preduzete kasnije ne mogu uspešno zameniti. Međutim, mora se imati u vidu i izvanredan mehanizam neprijatelja, organizovan i pripremljen za lomljenje i pridobijanje zarobljenika. Ni jedna zemlja se ne odriče izvanrednih usluga koje mogu pružiti zarobljeni protivnici ako se privole na saradnju. Borba između zemlje matice da spreči padanje zarobljenog ljudstva pod uticaj sile koja ih je zarobila i nastojanje ove da ih pridobije neprekidna je. Moraju se imati u vidu i uslovi u kojima traje borba između moćnog mehanizma protivnika i zarobljenika. Ti uslovi su neuporedivo na strani sile

pod čijom su vlašću zarobljenici. Stoga su, pored obuke i pripreme ljudstva, neophodne i druge mere, u prvom redu političko-bezbednosne.

U drugom svetskom ratu, u zarobljeničkim logorima se snažno osećala prisutnost ilegalnih organizacija, organizovana istupanja pred logorske vlasti; sabotaze u privrednim oblastima gde su radili zarobljenici; često organizovana bekstva, povezivanja sa pokretima otpora itd. Ovakva aktivnost odvijala se u mnogim logorima Nemačke i okupiranih zemalja naročito među sovjetskim zarobljenicima. Naime, Sovjeti su u logore svojih zarobljenika prodirali raznim kanalima: preko unapred pripremljenih pojedinaca („predavali” su se i tako dospevali u zarobljeničke logore), pomoću agentura koje su odranije delovale, ilegalnih partijskih organizacija i organizacija pokreta otpora³ itd.

Jedan od važnih zadataka koje je sovjetska obaveštajna služba postavljala organizaciji među zarobljenicima bio je uvid u držanje zarobljenika prema neprijatelju, obračun sa saradnicima neprijatelja, infiltracija u kvislinške jedinice, naročito u njihove štabove itd. Sovjeti su uspeali da ubace svog čoveka u štab generala Vlasova u momentu kapitulacije Nemačke.

Među zarobljenicima bivše jugoslovske vojske sprovodila se organizovana propaganda radi angažovanja zarobljenika za kvislinške jedinice. Razni emisari iz zemlje i reakcionarne snage u logorima, uz pomoć logorskih vlasti, sakupljale su potpise za razne proglose kojima se osuđuje NOP. Borba između patriotskih, progresivnih snaga i reakcionarnih struja trajala je neprekidno. Mnogobrojni su primeri patriotskog, odvažnog i herojskog držanja jugoslovskih patriota u zarobljeničkim logorima. Oni su se, braneći interese NOB, izlagali mnogim iskušenjima, a često žrtvujući i živote, davali doprinos borbi za slobodu svog naroda.

Najveći stepen organizovanosti i političko-bezbednosne zaštite sopstvenih zarobljenika postigli su Kinezi i Severnokorejci u korejskom ratu. Najveći broj kineskih i severnokorejskih zarobljenika (oko 120.000) nalazio se na ostrvu Kodže, na južnoj obali Koreje. Među zarobljenicima je sprovedena odlična politička i vojna organizacija. Tu su se nalazili specijalno obučeni i školovani pojedinci koji su se posle manjih borbi predavali Amerikancima. Oni su imali zadatak da organizuju rad i život u logorima, od uvođenja biltena i štampe, organizovanja horova i vojničkih priredbi, organizovanja političko-partijskog rada i stvaranja vojne i obaveštajne organizacije do priprema otpora, pobuna, bekstva i povezivanja sa oru-

³ Na primer, CK KP Francuske je oktobra 1943. godine, uz pomoć partijskih kadrova u zarobljeničkim logorima sovjetskih zarobljenika formirao Centralni komitet sovjetskih zarobljenika u Francuskoj, koji je predstavljao štab za sve akcije sovjetskih zarobljenika na teritoriji ove države. Uz pomoć francuskih komunista, CK sovjetskih zarobljenika je za kratko vreme u svim logorima formirao ilegalne komitete, razne grupe i organizacije koje su organizovano delovale. Zarobljenici organizovano beže iz logora i priključuju se pokretu otpora Francuske. Ova organizacija je radila i na razbijanju legija formiranih od sovjetskih zarobljenika koje su se nalazile na teritoriji Francuske.

žanim snagama ili gerilskim jedinicama. Zarobljenici su bili organizovani po blokovima sa jedinstvenom političkom i vojnom organizacijom. Postojali su i narodni sudovi za kažnjavanje onih koji su se ogrešili o pravila organizacije i zakone svoje zemlje. U svakom zarobljeničkom logoru funkcionisala je vojna organizacija, od odeljenja na čelu sa komandirima, do štaba brigade.

Vrhovna komanda Kine i Severne Koreje smatrala je da zarobljenici i dalje zadržavaju status borca i da su dužni da izvršavaju sva naređenja političkog i vojnog rukovodstva. Svakom zarobljeniku je jasno rečeno da je vojnik i građanin zemlje i da ne može priznavati nikakvu vlast van svoje zemlje i svoje organizacije. Osnovna teza bila je da zarobljenik padom u ropstvo nije oslobođen obaveze da sluša naređenja svojih vojnih i političkih foruma. Organizacija je funkcionisala besprekorno, pa je doprinela da se svi zarobljenici osećaju delom svoje armije koji u posebnim uslovima organizovano izvršava zadatke koje postavlja vrhovno rukovodstvo.

Takva organizacija predstavljala je nerešiv problem za američke logorske vlasti i oružane snage. Posebnu brigu zadavala je stalna opasnost da se svakog časa zarobljenici pobune i dignu na ustanak. Stoga su Amerikanci morali držati dosta jake snage, ne samo radi obezbeđenja, već i u rezervi za eventualnu intervenciju u slučaju pobune. Između mnogih akcija koje su izveli kineski zarobljenici, pažnju zaslužuje ona u kojoj su zarobljenici zarobili američkog generala Doda i držali ga u svom zarobljeništvu nekoliko dana. Američki general Klark upotrebio je vrlo jake snage i pobunu je ugušio krajnje brutalnim merama.

Dobro organizovane i sprovedene mere postižu dvojak cilj. Održavaju zarobljenike jedinstvenim, spremnim, organizovanim i aktivnim, i drugo, onemogućuju neprijatelju da stvara saradnike u zarobljeničkim sredinama. Dokazano je da ne postoje nerešivi problemi u uspostavljanju kontakta i veza između zemlje i armije i zarobljeničkih logora. Unapred pripremljeni ljudi za takve situacije, povremeno ubacivanje pojedinaca i grupa sa jasnim zadacima, doprinos jedinica koje dejstvuju u pozadini neprijatelja, mesno stanovništvo, radio-sredstva itd. su mogući putevi neprekidne veze armije sa zarobljenicima, putevi moralno-političke, vojničke, obaveštajno-bezbednosne i psihološke pripreme.

PRIPREMA PRIPADNIKA NAŠIH ORUŽANIH SNAGA ZA SLUČAJ ZAROBLJAVANJA

Sva dosadašnja iskustva nedvosmisleno ukazuju na potrebu organizovanja obuke i pripreme pripadnika naših oružanih snaga za slučajevne eventualnog padanja u zarobljeništvu. Osnova odakle se mora poći jeste celokupan sistem obuke i vaspitanja i pozitivni propisi kojima se regulišu prava i obaveze pripadnika oružanih snaga.

Naš celokupan sistem obuke i vaspitanja počiva na: tekovina socijalističke revolucije, samoupravnom socijalističkom dru-

štvu, spremnosti jugoslovenskih naroda da i po cenu najvećih napore, žrtava i odricanja brane nezavisnost i samoupravni socijalistički sistem, brastvu i jedinstvu i svetlim tradicijama naših naroda. Cilj je da se na tim osnovnim tekovinama izgrađuju i izgrade visoko svesni, hrabri, samopregorni i socijalizmu odani vojnici i starešine.

Ustav, zakoni i drugi pozitivni propisi obavezuju pripadnike oružanih snaga da učine sve što je u njihovoj moći kako bi izbegli zarobljavanje. Oni koji i pored toga padnu u zarobljeništvo i dalje zadržavaju obavezu pripadnika oružanih snaga. Takvi se za vreme zarobljeništva smatraju odsutnim iz svojih jedinica, a ne i izglbljenima. Odgovorni su za sve svoje postupke dok se nalaze u zarobljeništvu. Posle prestanka zarobljeništva i povratka u zemlju, pripadnici oružanih snaga su dužni opravdati svoje zarobljavanje, držanje i rad u zarobljeništvu. Protiv krivaca se preduzimaju sankcije. Propisi nalažu da se svaki pojedinac, u slučaju padanja u zarobljeništvo, organizuje, da izvršava naređenje pretpostavljenih, pomaže i bodri svoje drugove, sprečava pojedince da sarađuju sa neprijateljem i da stalno traži izlaz za bekstvo. U Pravilu službe (tač. 40) stoji: „U ratu, odnosno za vreme borbe, nečasno je da vojno lice bude zarobljeno, a da pre toga nije pokušalo i učinilo sve što mu je vojnička čast i dužnost nalagala da izbegne zarobljavanje. Ukoliko se desi da vojno lice ipak bude zarobljeno, dužno je da i u zarobljeništvu ostane verno svome narodu: ne sme neprijatelju dati nikakve podatke kojim bi se ovaj mogao koristiti u borbi protiv JNA, odnosno SFRJ i njenih saveznika, ne sme dozvoliti da potpadne pod uticaj neprijateljske propagande, da neprijatelju čim bilo čini bilo kakve usluge, ili da obavlja bilo kakve radove sem onih koji su predviđeni Ženevskom konvencijom o ratnim zarobljenicima”.

Zakletva koju polažu pripadnici JNA, između ostalog, sadrži: „Uvek ću biti spreman da se borim za slobodu i čast otadžbine ne žaleći da u toj borbi dam i svoj život”. Krivičnim zakonikom je u čl. 350. zaprećeno strogim sankcijama protiv lica koja pređu na stranu neprijatelja ili se predaju, a ne preduzmu sve da ne padnu u ruke neprijatelja. Treba razlikovati prelazak na stranu neprijatelja i predaju od zarobljavanja u situacijama kada su pojedinci i grupe učinili sve što je bilo u njihovoj moći da ne padnu u ruke neprijatelja. Kod celokupnog sastava treba stvoriti uverenje da je predaja neprijatelju bez krajnje nužde nečasna i da povlači moralne i krivične sankcije. Ali, mora se reći i to da su moguće takve situacije koje su nezavisne od subjektivne volje pojedinaca. Održati se dostojanstveno, na visini pripadnika oružanih snaga SFRJ ako se padne u ruke neprijatelja, to je jedan od uzvišenih zadataka. Zar nas primeri iz prošlosti ne uče da su komunisti i pripadnici NOP svojim držanjem pred neprijateljem zadivili svoje drugove — saborce, pa i čitav slobodoljubivi narod. Mnogi komunisti u predratnom ilegalnom radu i borci NOP postali su legendarni heroji zbog junačkog držanja pred neprijateljem. Primer narodnog

heroja S. Filipovića i njegovog revolucionarnog govora pod vešalima u Valjevu ostaće legenda i pouka svim generacijama.

Za dobro držanje i uspešno odolevanje neprijatelju potrebno je poznavanje organizacije, metodologije i formi rada koje primenjuje pri ispitivanju, obradi i obezbeđenju zarobljenika. Dokazano je da su nepripremljeni zarobljenici lakše i pre postajali žrtve obaveštajno-bezbednosnih i političkih planova protivnika — jer nisu poznavali njegovu taktiku i nisu imali razrađen sistem sopstvenih mera, kojima bi se uspešno suprotstavili.

Pripadnicima naših oružanih snaga treba učiniti dostupnim dosadašnja iskustva i pouke u korišćenju zarobljenika od obaveštajnih i drugih organa neprijatelja, i upoznati ih sa načinima i metodima koje primenjuju pri ispitivanju ratnih zarobljenika. Treba da im bude prisutna upornost, raznovrsnost i lukavstvo ispitivača. Naime, poznato je da sve kombinacije dalje teku lakše i brže kada se jednom „razveže” jezik. Najbolje će proći zarobljenik koji neprijatelju ne pruži podatke koje traži i želi. Onaj ko progovori izlaže se mnogim opasnostima, dolazi pod udar zakona svoje zemlje, a ni obaveštajna služba protivnika više ga neće ostaviti na miru, jer se posle dobijenih podataka nastavlja obaveštajna kombinatorika. Od njih se traži da pišu propagandna pisma, učestvuju u propagandnim radio-emisijama, sarađuju u štampi, sastavljaju propagandne letke itd. Obaveštajni i drugi organi neće se zadržati ni na saradnji te vrste. Neprijatelj neće štedeti pridobijenog zarobljenika već će ga uvlačiti u svoje mreže organizovanjem i stupanjem u kvislinške vojne formacije, kroz učestvovanje u obaveštajnim, diverzantskim i izviđačkim grupama, denunciranjem drugova u zarobljeničkim logorima itd.

Naš vaspitni sistem i obuka treba da doprinesu pravilnom držanju pripadnika oružanih snaga u slučaju zarobljavanja, tj. da u zarobljeničkim logorima ostanu aktivni borci i tako doprinose pobedi. Iako odvojeni od zemlje, oni su na specifičnom frontu gde pod posebnim uslovima izvršavaju mnoge političke i borbene zadatke. Ti zadaci se dobijaju kroz obuku i vaspitanje, pre zarobljavanja, zatim preko starešina koji su u zarobljeništvu gde nastavljaju da izvršavaju starešinske dužnosti, preko posebnih kanala, raznih direktiva preko radio-sredstava i drugim kanalima.

U obuci i pripremi ljudstva potrebno je posebno naglasiti značaj organizovanosti i discipline. U svim teškim uslovima organizovani kolektivi su lakše prebrođavali teškoće i krize. Kolektivi prožeti jedinstvom duha, volje i akcije ostajali su nesalomljivi. Neprijatelj će učiniti sve, a mogućnosti mu nisu male, da ne dozvoli međusobno povezivanje i organizovanje zarobljenika. Njemu je poznato da se izolovani pojedinci lakše slamaju i pridobijaju za saradnju. Zna se da je ljudska psiha takva da u kritičnim momentima idejna svest i oslonac na sigurne ljude spasonosno deluju i za nekoliko puta povećavaju snagu, volju i upornost svakog pojedinca. Organizovanost sprečava izdvajanje pojedinaca. Kolektivi su najsigurniji oslonac. Članovi kolektiva bodre one pojedince koji

se nađu u posebno teškim situacijama, što doprinosi izdržljivosti. To znači da od kolektiva u najvećoj meri zavisi kako će se vladati pojedinci.

Disciplina takođe ima značajnu ulogu. Nju treba shvatiti u najširem smislu. To znači: disciplinovano se držati stavova i principa stečenih i usvojenih kroz obuku i vaspitanje; strogo pridržavanje zakonskih i drugih odredbi koje obavezuju sve pripadnike oružanih snaga, bez obzira na uslove u kojima se nalaze; potčinjavanje starešinama u zarobljeničkim logorima i izvršavanje njihovih naređenja, kao i disciplinovano sprovođenje drugih direktiva zarobljeničke organizacije koja deluje u interesu zemlje. Važno mesto zauzima i samodisciplina, jer je realno pretpostaviti da će se mnogi pojedinci naći, za kraće ili duže vreme, izolovani i usamljeni. U takvim uslovima samodisciplina je bitan uslov za održavanje u širem smislu reči.

Jedna od značajnih obaveza organizovanih kolektiva je i beskompromisan obračun sa denuncijantima i kolaboracionistima svih vrsta. Prezir i kompromitovanje takvih pojedinaca doprinosiće čvrstini kolektiva i onemogućavati neprijatelja da stvori agenturu i oslonce u zarobljeničkim sredinama. S druge strane, takav obračun sprečava kolebljive pojedince da eventualno prihvate saradnju sa neprijateljem.

Priprema pripadnika oružanih snaga treba da stvori uverenje da nema bezizlaznih situacija. Takve situacije mogu biti trenutne, privremene, ali ne trajne. Iz toga rezultira zaključak da će robovati samo oni koji će se miriti sa sudbinom i pasivno iščekivati rešenje nezavisno od svoje volje i akcije. Znači, rešenja postoje i u najsloženijim situacijama, a ona su tamo gde ih svaki pojedinac nalazi u situaciji. Ta rešenja se moraju neprekidno iznalaziti i tražiti. Pasivnost ne vodi uspehu.

Na kraju, dužnost komandi i svih drugih organa je da traže i iznalaze načine pružanja pomoći svojim ljudima koji su sticajem okolnosti pali u zarobljeništvo. Bez stalne i svestrane pomoći sa te strane, prethodne pripreme pripadnika oružanih snaga, iako su vrlo značajne, ne bi bile i dovoljne. Mogućnosti pružanja pomoći su raznovrsne. One moraju biti političke, vojničke, obaveštajne i bezbednosne prirode.

Potpukovnik
Boško TODOROVIC